

Abstract

Planless research? The marginalisation of the Swedish humanities and demands of internationalisation and planning in the 1960s. Hampus Östh Gustafsson, Ph. D. Student in History of Science and Ideas, Department of History of Science and Ideas, Uppsala University, Sweden, hampus.osthgustafsson@idehist.uu.se

Already in the 1960s, internationalisation was seen as a pressing concern for the humanities as Sweden, among other Western European countries, saw an increased interest in research policy in the context of the technological hype of the Cold War. Existing research in the humanities, mapped through inventory initiatives and discussed at symposia and conferences, was perceived as ill-suited to the new research policy that promoted goals of internationalisation, interdisciplinarity, and collectively organised work. Particularly after the founding of a new governmental organ for planning of research in 1962, representatives of the humanities experienced an increased pressure to revitalise. In spite of real initiatives to start new research projects, a narrative eventually formed that depicted the Swedish humanities as a negative exception due to defunding and lack of public trust, in contrast to the situation of the humanities in other national contexts. This eventually paved the way for a more explicit discourse of crisis, which is important to highlight as previous research has underestimated the role of the early discussions that I analyse in this article. The Swedish case, which should not be understood in isolation as these debates were clearly influenced by international currents, provides new insights about the changing conditions of the humanities in the post-war era of relevance for the expanding international research field on the history of the humanities.

Keywords: Internationalisation, humanities, research policy, planning

Planlös forskning?

*Svensk humaniora som undantag i ljuset av 1960-talets
internationaliserings- och planeringskrav*

HAMPUS ÖSTH GUSTAFSSON*

Det är inte ovanligt att humanistiska forskare kritiseras för att hemfalla åt så kallad ”metodologisk nationalism”. Vad som en gång var humanioras kanske mest självklara legitimeringsstrategi – att låta forskningen ta sin utgångspunkt i meningsskapande sammanhang inom ramen för det nationella – har kommit att framstå som en potentiell svaghet.¹ Humanister utsätts för en press att internationalisera sin kunskap i takt med att frågor om vetenskapens legitimitet allt mer förflyttas till ett globalt plan.² Men denna tendens har en lång historia. Redan i 1960-talets Sverige är det möjligt att se framväxten av ett forskningspolitiskt imperativ med krav på internationalisering. För humaniora var det emellertid inte självklart hur det målet skulle uppfyllas. Lät sig verkligen humanistisk forskning internationaliseras, och planeras, så som andra forskningsområden? Och vad innebar internationalisering för dåtidens aktörer?

I den här artikeln gör jag nedslag i diskussioner som fördes i anslutning till svensk forskningspolitik under framför allt 1960-talet.³ Syftet är att visa hur tidens forskningspolitiska inriktning innebar en särskild utmaning för humaniora, vilket kan ge nya perspektiv på hur humanioras legitimitet omförhandlades under svensk efterkrigstid. När dåtida aktörer fruktade att Sverige skulle hamna på efterkälken som forskningsnation i den internationella och teknologiskt inriktade ”kapprustningen” upplevdes föregående satsningar vid andra världskrigets slut som otillräckliga och det talades till förmån för en ambitiösare upprustning och planering, som också genomfördes.

Svenska humanisters reflektion över sin egen situation i detta forskningspolitiskt formativa skede undersöks här i ljuset av internationaliseringens imperativ och kraven på mer genomgripande planering av det

* Doktorand i idé- och lärdomshistoria, Institutionen för idé- och lärdomshistoria, Uppsala universitet, hampus.osthgustafsson@idehist.uu.se

vetenskapliga arbetet. Analysen utgår huvudsakligen från två exempel på hur nya forskningspolitiska krav aktualiserades: dels symposiet *Humanistisk forskning – planlös eller planerad?*, arrangerat av Humanistiska Föreningen vid Stockholms universitet i januari 1964, dels en promemoria om humanistisk forskning som samma år utarbetades i regi av den då ny tillsatta forskningsberedningen. I båda sammanhangen är det möjligt att urskilja tre styrande vetenskapliga ideal: internationalisering, tvärvetenskaplighet och ”lagarbete”. Utifrån materialet blir det också tydligt att humaniora förknippades med provinsiell individualism och sågs som en symbol för förlegad forskning. Därför upplevdes en genomgripande omorganisation av den humanistiska forskningen vara påkallad. Som en reaktion mot dessa krav framfördes en rad förslag på hur humanistisk forskning skulle kunna förändras, och flera stora humanistiska forskningsprojekt kom följaktligen att sjösättas under 1960-talet. Trots detta etablerades en syn på den svenska humanistiska forskningen som exceptionellt åsidosatt ur ett internationellt perspektiv. Detta kommenterar jag avslutningsvis genom nedslag i två rapporter av Statens Humanistiska Forskningsråd som föregick antologin *Humaniora på undantag?* (1978), vilken fått status av milstolpe i humanioras efterkrigstida historia i Sverige – möjligen med följden att äldre diskussioner förbisets. Här vill jag därför belysa kraftmätningar som pågick inom forskningspolitikens område i ett tidigare skede. Först följer dock en reflektion över möjligheterna att skriva en humanioras historia där nationella fallstudier, som denna, kan spela en betydelsefull roll.

En global humanioras historia med ett nationellt jämförelsematerial

Globaliseringen har på senare tid framställts både som en möjlighet och en utmaning för humaniora. I debatlitteraturen om den så kallade ”humanioras kris” har den lyfts fram som en viktig aspekt.⁴ Ofta anses humanistisk forskning alltför bunden till nationellt avgränsade studieobjekt. Detta problem har särskilt behäftat studier av humanioras egen historia, som inte bara varit nationellt fokuserade utan dessutom inriktade på det nationellt disciplinära. Mycket forskning har exempelvis producerats om enskilda humanistiska discipliner, men det saknas till stor del mer övergripande och empiriskt systematisk kunskap om humanioras utveckling och förändrade förutsättningar där humaniora behandlas som ett helhetsbegrepp.⁵

Nationella skillnader, inte minst forsknings- och utbildningsorganisatoriskt, vad gäller humanioras legitimitet är viktiga att uppmärksamma då det ofta förekommer avsevärda skillnader.⁶ I Frankrike har det exem-

pelvis talats om att humaniora upplevde en guldålder på 1960- och 1970-talen med strukturalismen, medan det i ett brittiskt sammanhang utvecklades ett visst krismedvetande i kölvattnet av C. P. Snows *The Two Cultures* (1959), framför allt manifesterat genom J. H. Plumbs antologi *Crisis in the Humanities* (1964).⁷ När det gäller svenska förhållanden har perioden från det sena 1960-talet (ofta preciserat till det mytomspunna "1968") och framåt pekats ut som startskottet för en underminering av humanioras ställning.⁸ Men som jag ska visa pågick ovanligt intensiva diskussioner om humaniora i Sverige redan tidigare.

Trots lokala variationer har det numera etablerats en humanistisk krisdiskurs med i princip global räckvidd. En historisk studie av humanioras legitimitetsvillkor måste därför hantera balansen mellan att se större mönster och att samtidigt vara lyhörd för det geografiskt specifika. Det finns ett behov av en mer transnationellt inriktad historieskrivning som tillåter jämförelser av olika områden utan att nationerna löses upp som analytiska kategorier, men heller inte naturaliseras.⁹

På senare år har en mer koncentrerad diskussion kommit till stånd med ett uttalat globalt anslag genom framväxten av forskningsfältet *History of Humanities*, vilket skapat en ny infrastruktur för komparativa studier av humanioras historia på mer aggregerad nivå.¹⁰ Inom detta fält har det även uttryckts ett behov av forskning som inriktar sig på humaniora just som en enhetlig diskursiv formation. Rens Bod har till exempel efterlyst en humanioras historia som frigör sig från "disciplinary designations, which, after all, were only created in nineteenth century Europe".¹¹ Denna strävan att utforska humanioras historia på ett sätt som överskrider traditionella disciplingränser och därmed undviker en alltför internaliserad självförståelse, i kombination med ett fokus som går utanför men inte upplöser det nationella, har i dagens postdisciplinära klimat blivit mycket angelägen.

Nationellt inriktade fallstudier lär fortsätta att spela en viktig roll inom *History of Humanities*-fältet – så länge de integrerar en medvetenhet om inter- och transnationella aspekter. Många typer av undersökningar kräver en detaljupplösning som motiverar mer nationella eller lokala avgränsningar.¹² Men det finns goda exempel på forskningsinsatser baserade på fallstudier, vilka i sig inkluderar värdefulla jämförelser över nationsgränser, till exempel Paul Benneworths, Magnus Gulbrandsens och Ellen Hazelkorns jämförelse av humanioras situation i Norge, Nederländerna och Irland.¹³ Särskilt intressant är Jesper Eckhardt Larsens avhandling "*ikke af brød alene...*" (2007) som kartlägger argument för humaniora i Norge, Danmark, Tyskland och USA 1945–2005. Larsen visar hur humaniora i Norge fortsatt under efterkrigstiden tycks ha grundat sin legitimitet i den nationella kulturen i en helt annan utsträckning än vad som var

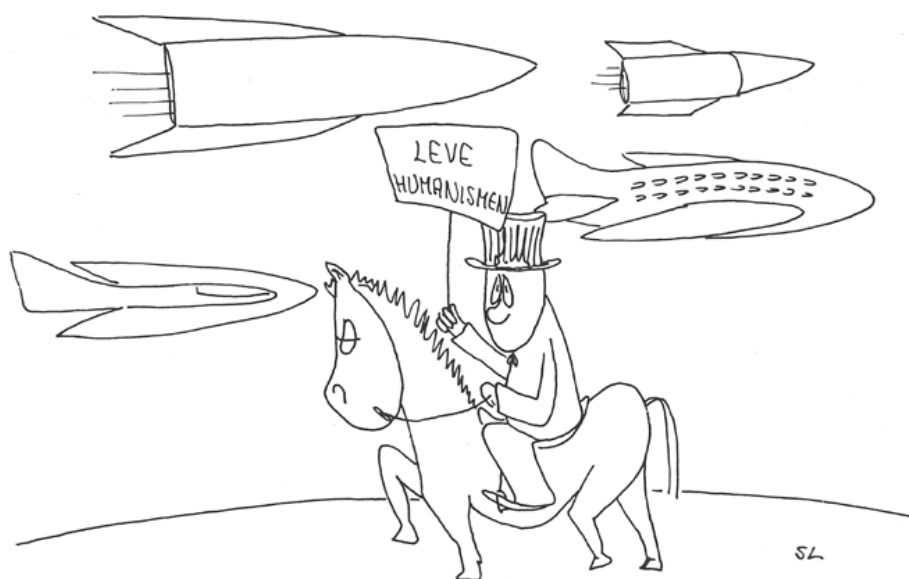
fallet i Sverige.¹⁴ Jämförelser av nationella särfall har på det här sättet visat sig värdefulla för humanioras historia, men skulle kunna vidareutvecklas både teoretiskt och empiriskt.

I relation till föregående resonemang kan det tyckas kontraproduktivt att jag i den här artikeln empiriskt utgår från ett enskilt nationellt sammanhang. Jag behandlar dock inte de svenska forskningspolitiska diskussionerna isolerade utan i relation till andra kontexter genom kontinuerliga utblickar, men också genom att visa hur det internationella perspektivet var viktigt även för dåtida aktörer. Med min analys vill jag därmed visa att det påtalade behovet av internationalisering inom humaniora långt ifrån är något nytt fenomen. Den forskningspolitiska debatten under 1960- och det begynnande 1970-talet är också intressant att uppmärksamma eftersom det då grundades en självförståelse om humaniora i Sverige som exceptionellt marginaliserade just i internationell jämförelse.

Nationella debatter om vetenskapens legitimitet har i allmänhet varit influerade av internationella motsvarigheter. Det visar sig ofta, även om man utgår från ett nationellt avgränsat studieobjekt, att internationella aspekter spelat en avgörande roll för dåtida aktörer. Exempelvis var debatten om ”de två kulturerna” viktig för förståelsen av humanioras legitimitet under 1960-talet. När den migrerade kom den att tolkas i ljuset av mer allmänna, transnationella sammanhang, framför allt kalla kriget men också studentexpansionen.¹⁵ I Sverige landade Snows begrepp i ett debattsammanhang med tydliga särdrag, då det fanns ett påtagligt intresse från statsmakternas sida att aktivt ingripa i vetenskapens organisation och skapa förutsättningar för en rationell planering. I Storbritannien däremot, som styrdes av en konservativ regering 1951–1964, var den typen av dirigism mer nedtonad, åtminstone fram till Laboursegern 1964.¹⁶ Detta påminner om hur viktigt det är att ta hänsyn till den här sortens kontraster, vilka först blir synliga vid jämförelser eller utblickar bortom det nationella. De specifika forskningspolitiska förhållandena i Sverige skapade en situation som tycktes mindre gynnsam för humaniora och gav den svenska debatten en särprägel. Men forskningspolitiken tillkom inte i ett vakuum, utan formades mot bakgrund av en omfattande internationell våg av upp-, eller kanske bättre uttryckt, kapprustning.

Sputnikchocken och 1960-talets forskningspolitiska offensiv

Under åren kring 1960 är det möjligt att runtom i Västeuropa se hur en sammanhållen nationell politik för forskning och högre utbildning formerades. Dessa områden glimmade nu i ögonen på statsmakterna som åtråvärda samhällsresurser, till skillnad från under mellankrigstiden då

Teckning av Staffan Lindén, hämtad ur *Humanisten* 1, 1961.

universiteten ofta hade uppfattats som något tärande.¹⁷ Samtidigt som denna efterkrigstidens nationalisering av universiteten gick in i en ny fas pågick en stark internationalisering.¹⁸ Det är viktigt att se dessa parallella utvecklingar. De uteslöt inte varandra, utan var snarare ömsesidigt förstärkande i den meningen att kalla krigets konkurrens gav incitament för ökade nationella investeringar i forskning och högre utbildning.¹⁹

I samband med Sovjets uppskjutning av Sputnik 1 uppstod en hysteri där bristen på tekniker i de demokratiska nationerna utmålades som mycket allvarlig.²⁰ Framför allt bidrog "Sputnikchocken" till kulturella omvälvningar i USA, men också i europeiska stater uppstod en oro för att Väst hade distanserats av Sovjet och behövde göra större utbildnings- och forskningspolitiska investeringar.²¹ Generellt sett kom därför forskning och utbildning på bred front, fast med betoning på naturvetenskap och teknik, att starkare än tidigare mobiliseras i ljuset av kalla krigets konkurrenssituation. I samband med denna mobiliseringsvåg ifrågasattes det traditionella humanistiska bildningsidealets roll i den så kallade "rymdåldern" genom en uppmärksammas artikelserie i *Dagens Nyheter*, vilket antyder hur stor inverkan teknikens internationella utveckling fick även i ett svenskt sammanhang.²²

Satsningar på att utbilda fler naturvetare och teknologer stimulerades på internationell nivå av OECD. I en rapport om naturvetenskaplig och teknologisk utbildning i Sverige 1962 konstaterades ett stundande glapp mellan tillgång och efterfrågan, då det förväntades uppstå en brist på

utbildad arbetskraft inom dessa kategorier.²³ I humanioras fall såg situationen annorlunda ut då 1955 års universitetsutredning hade förutsett ett överskott av humanister på den framtida arbetsmarknaden.²⁴ Utbildningspolitiskt kom följaktligen det så kallade ”humanistöverskottet” – eller ”humanistproblemet” – att debatteras intensivt och i påtagligt ekonomistiska termer under tidigt 1960-tal, vilket jag behandlar i en annan artikel.²⁵ Det var med andra ord inte bara i ett forskningspolitiskt sammanhang frågor väcktes kring humanioras legitimitet. På ett mer generellt plan är det möjligt att se friktioner i humanioras anpassning till det svenska välfärdssamhällets framtidsvisioner. Dessa utmärktes av ett starkt planeringsrationellt ideal som bland annat tog sig uttryck i den så kallade sektorsprincipen.²⁶ I internationell jämförelse tycks humaniora redan tidigt under 1960-talet ha upplevts som styvmoderligt behandlade i Sverige. *Report of the Commission of the State of the Humanities* (1964), utgiven av American Council of Learned Societies, behandlade till exempel humaniora som helt centrala för den amerikanska nationens öde, vilket inte alls var fallet i liknande svenska utredningar.²⁷

Att humaniora inte mobiliserades framgångsrikt som ett avgörande kunskapsområde för Sveriges framtid blir tydligt om man ser på de stora forskningspolitiska konferenser som arrangerades under 1950- och 1960-talen. Den förmodligen främsta manifestationen av vetenskapen som framtidsprojekt utspelade sig 1963 i nybyggda Wenner-Gren Center i Stockholm. Staffan Bergwik har gjort en intressant analys av denna ”fest till vetenskapens lov”.²⁸ Vetenskapen expanderade, anpassades efter nya samhällsvillkor och ingick i ett intimare förhållande med staten. För detta behövdes en ny forskningspolitik, vilket blev tydligt vid konferensen som tillsammans med bland annat Rigolettokonferensen (1955), 1955 års universitetsutredning och forskningsberedningens tillkomst 1962 kan ses som en markering av en ny, mer övergripande svensk satsning på forskningspolitik.²⁹

Det är uppenbart att humaniora inte sågs som en lika framtidsdanande kraft som andra vetenskapsområden. I ett av föredragen vid Wenner-Grenkonferensen, som Bergwik utelämnat i sin analys, identifierade historikern och efterkrigstidens svenska humanistiska galjonsfigur Erik Lönnroth samtida uppfattningar om att humaniora och deras utövare befann sig i kris. Krisen tog sig framför allt uttryck genom en negativ inställning till humanister inom ett politiskt och publicistiskt sammanhang. Läget befanns så illa att han använde ordet ”groteskt”. Och som han också påpekade ansågs situationen värre i Sverige än i andra länder. Ett av problemen låg i nationell begränsning. Han hoppades dock att ”internationell samverkan på det globala planet” skulle skapa nya arbetsuppgifter för humanisterna. Själv var Lönnroth övertygad om att det fanns

Teckning av Staffan Lindén, hämtad ur Teddy Brunius *Handbok för humanister* (Lindblads, 1963).

angelägna framtidsuppgifter men att den humanistiska forskningen behövde rustas. Under rådande omständigheter tycktes humanisternas initiativkraft hämmad. De kunde inte fullt utnyttja sin potential och med lika hög växel följa med i den storslagna framtidsresa som naturvetenskap och teknik anförde. För att skapa nya förutsättningar för humaniora efterfrågade Lönnroth därför ett organisatoriskt nytänkande.³⁰ Detta skulle ett år senare stå i centrum för den forskningspolitiska debatten om humaniora.

Kan humanistisk forskning planeras?

Den 18 januari 1964 arrangerade Humanistiska Föreningen vid Stockholms universitet symposiet *Humanistisk forskning – planlös eller planerad?*, vilket sammanföll med föreningens 50-årsjubileum. Diskussionerna refererades och gavs ut som bok i syfte att stimulera fortsatt debatt.³¹ Publikationen kan ses som en del av den ambition Bergwik uppmärksammat angående Wenner-Grenkonferensen (som det också hänvisades till vid symposiet): en strävan att tillgängliggöra den här typen av debatter inför en nationell allmänhet för att ge forskningspolitiken demokratisk förankring och

legitimitet.³² Symposiet måste även förstås mot bakgrund av att den humanistiska fakulteten vid just Stockholms universitet redan hade varit föremål för debatt. Den 27 september 1962 hade fakulteten inkommit med en skrivelse till Kungl. Maj:t med ”anledning av den allvarliga situation som råder inom humanistisk forskning och högre utbildning”. Inte minst lyftes professorernas ökade administrativa arbetsbörda fram som ett problem, liksom de ökade volymerna inom undervisningen. Kårtidningen *Gaudeamus* intervjuade latinprofessorn tillika dekanus för humanistiska fakulteten, Dag Norberg. Han menade att både humanistisk forskning och undervisning hade ”blivit satt på undantag i den rådande upprustningen av universitetsväsendet”.³³ Vid symposiet 1964, där Norberg deltog, var det emellertid andra skrivelser som stod i fokus, skrivelser ställda till forskningsberedningen.³⁴ I dessa hade de humanistiska och samhällsvetenskapliga forskningsråden presenterat översikter av sina respektive forskningsområden baserade på ett enkätunderlag. Jag ska nu visa på några allmänna problem för den humanistiska forskningen som symposiedeltagarna identifierade.

I första huvudanförandet menade journalisten och folkpartistiske politikern Gunnar Helén, disputerad i nordiska språk, att det humanistiska forskningsrådets skrivelse utmärktes av en vägran att låta forskningen fixeras vid ett bestämt tidsschema och att sammanställningen av forskningsuppgifter gav ett slumpmässigt intryck. Han efterfrågade istället systematik av det slag samhällsvetenskapliga forskningsrådet uppvisat i sin skrivelse.³⁵ I symposiets andra huvudföredrag argumenterade statsvetaren Nils Elvander i liknande banor:

När man läser de samhällsvetenskapliga och humanistiska rådens framställning, måste man tyvärr dra slutsatsen, att den samhällsvetenskapliga forskningen är bättre förtjänt av pengar än den humanistiska, därför att forskningsuppgifterna är presenterade på ett sådant sätt att de samhällsvetenskapliga verkar angelägnare. Det är något fel på det sätt på vilket de humanistiska projekten är beskrivna.³⁶

Föredragen pekade ut en allmän trend: humanistiska företrädare sågs inte som framgångsrika när de motiverade sin forskning inför politiska beslutsfattare.³⁷ I det här fallet syntes problemet bestå i en svårighet i att formulera verkligt angelägna forskningsuppgifter vars utforskande skulle kunna planeras. Särskilt Heléns föredrag gav intrycket att representanterna för humanistisk forskning var bångstyriga och mindre anpassningsbenägna till de forskningspolitiska kraven. Humanisterna tycktes inte vilja rätta in sig i ledet, även om det så småningom går att se vissa intressanta undantag. Till exempel verkade historikern Birgitta Odén några år senare för att historieämnet skulle bidra till politisk prognos- och planeringsverksamhet

i syfte att bli mer samhällstillvänt och därmed stärka sin legitimitet. Men även om vissa konkreta försök gjordes att ställa humanistisk forskning i planeringsrationalismens tjänst, fick de långt ifrån samma genomslag som de, i det här sammanhanget, framgångsrikare samhällsvetenskaperna. De flesta historikerna verkade inte särskilt intresserade av att slå in på den väg Odén föreslog utan ställde sig skeptiska till möjligheten att ställa prognoser.³⁸

Vid symposiet 1964 väcktes frågan om det rentav förelåg en väsen-skillnad mellan humaniora och samhällsvetenskap. Helén undrade om skrivelserna borde betraktas som ”uttryck för en varaktig söndring och skillnad mellan humaniora och samhällsvetenskap, att Humanistiska forskningsrådet inte *velat* nå upp till den planeringsnivå och den systematiska uppläggning som Statens råd för samhällsforskning mäktat”.³⁹ Symposiedeltagarna verkar ha varit övertygade om att det var mer problematiskt för den humanistiska forskningen att integreras i forskningspolitikens planeringsambitioner, vilket gjorde det svårare att bedöma samhällsnyttan av humanistiska forskningsprojekt.⁴⁰ Statsmakternas snäva nyttosyn och planeringsambitioner ansågs därmed kunna få förödande konsekvenser för humaniora.⁴¹

Redan på omslaget till referatboken kan man läsa att ”den humanistiska forskningen kritiserats för en långt gående individualism”. Det talades även om humanisterna i termer av isolering. Historikern och statsvetaren Stefan Björklund menade att ”isolering i akademisk exklusivitet är livsfarlig”. Han ville inte peka ut alla humanister, särskilt som många ägnade sig åt populärvetenskaplig produktion, men slog fast att det ”på sina håll” fanns isolationistiska tendenser. Detta hängde samman med att den humanistiska forskningen ansågs hämmad av nationell begränsning. Problemet var, enligt Björklund, inte att humanisterna skrev om svenska ämnen, vilket de ofta tvingades till av praktiska skäl, utan problemet låg istället i ”att vi alltför ofta väljer sådant som är unikt svenskt, och inte sådant som belyser utvecklingslinjer, som är aktuella även utanför vårt lands gränser”. Internationaliseringskravet innebar i det här fallet alltså att humanistisk forskning behövde göras mer relevant genom att handla om mer allmänna fenomen, bortom enskilda nationer. För att komma till rätta med den här sortens problem efterlyste han nu ”en seriös debatt [...] om den humanistiska forskningens mål och möjligheter”.⁴² I relation till den forskningspolitiska vågen blev den humanistiska provinsialismen och individualismen problematisk: blicken behövde höjas från den svenska hemmaarenan i projekt som byggde på samarbete mellan olika forskare. Uppsalaprofessorn i teologi, Gunnar Westin, utvecklade problematiken i ett diskussionsinlägg där han påstod att den humanistiska forskningen också hade varit väldigt beroende av enskilda personer, utan att dessa haft

resurserna som krävdes för att utöva ett tillräckligt stort inflytande forskningsmässigt. I hans mening var humanister av tradition skeptiska till samordning och planering, medan en yngre generation nu ställde krav på förändring.⁴³ Det bör noteras att dessa krav inte bara formulerades externt, utan också bland humanisterna själva.

Kollektivt, planerat samarbete över disciplinära och nationella gränser representerade framtiden, medan individualistiska associationer riskerade att ge humanisterna en föråldrad stämpel. Deras arbetsmetoder gick inte i takt med de inriktningar som förde vägen mot framtiden enligt den övergripande, planeringsrationalistiskt färgade berättelse som styrde 1960-talets forskningspolitik. För att förbättra humanioras samhälleliga legitimitet betonade Gunnar Helén vid Stockholmssymposiet att det behövdes lagarbete och planerad forskning, men även upplysningsverksamhet. ”Med sarkasmer och kverulans tar man sig inte ur denna situation.”⁴⁴ Bättre opinionsbildning förespråkades av flera deltagare.⁴⁵ Detta höll medicine professor Bror Rexed med om när han trädde in i diskussionen. Framför allt ansåg han att politiker och administratörer borde övertygas med hjälp av forskningsöversikter, i likhet med den han själv var med om att utarbeta för Forskningsberedningen.⁴⁶

Humanistisk inventering

Promemorian *Humanistisk forskning*, publicerad av Forskningsberedningen 1964, uppvisar många beröringspunkter med diskussionerna som fördes vid såväl Wenner-Grenkonferensen som Stockholmssymposiet. Framför allt ställdes frågan hur angelägna forskningsuppgifter kunde formuleras så att humanisternas verksamhet skulle kunna planeras på ett mer genomgripande sätt. Förslagen sammanställdes, enligt Rexeds vision, i denna översikt som var indelad i separata kapitel för historiska vetenskaper, språkvetenskaper respektive estetiska vetenskaper, utarbetade av olika arbetsgrupper. Noterbart är att flera av författarna också deltog vid symposiet.⁴⁷ En av dessa var runforskaren Sven B. F. Jansson som två år tidigare publicerat en liknande inventering, *Några sidor av den humanistiska forskningen i Sverige*, vilket understryker att det rådde en hög aktivitet bland landets humanister i det här skedet för att få till en vitalisering och forskningspolitisk anpassning. Janssons översikt fick för övrigt beröm av Gunnar Helén vid symposiet, medan förslagen som Erik Lönnroth presenterat i sitt föredrag om humanistisk forskning vid Wenner-Grenkonferensen kritiserades som alltför vaga.⁴⁸ Det efterfrågades med andra ord konkretion i forskningsplaneringen.

Initiativet till att inrätta en forskningsberedning hade tagits 1962 av en grupp forskare, vilka redan utmärkt sig som viktiga forskningspolitiska

aktörer, anförda av fysikern Torsten Gustafson (nära vän till Tage Erlander). Därmed fördjupades en redan befintlig samverkan mellan politiker och forskare.⁴⁹ Enligt Benkt Konnanders sammanfattning i en rapport om arbetet vid ecklesiastikdepartementet skulle beredningen ”arbeta för en långsiktig forskningspolitik, bättre planering och samordning av forskningen, rationell avvägning av forskningsanslagen och effektivt utnyttjande av forskningsbegåvningarna” samt ha en nära koppling till regeringen och bidra till ett mer samlat grepp om forskning och utvecklingsarbete i Sverige, även inom näringslivet.⁵⁰ Beredningen bestod av cirka 25 personer som representerade forskarsamhället och näringslivet samt fem regeringsmedlemmar. En särskild arbetsgrupp inom beredningen, bestående av bland annat Erlander och Rexed, utgjorde det viktigaste forumet för principiella diskussioner. Organisationen hade hämtat inspiration från liknande organ som redan inrättats i länder som USA, Storbritannien och Frankrike. När OECD utvärderade den svenska forskningspolitiken 1963 fick den svenska beredningen beröm, särskilt för att den leddes av statsministern själv. Som Anna Tunlid påmint om, var just OECD:s starkt ökade intresse för forskning och högre utbildning ett tydligt tecken på den allmänt starkare föreställningen om dessa områdets betydelse för de västerländska samhällenas utveckling, inte minst i ekonomiskt hänseende.⁵¹ Men gällde detta humaniora?

I förordet till beredningens PM slog Rexed fast att det under flera år hade förts en livlig diskussion om landets humanistiska forskning på grund av ”en allt starkare känsla i vida kretsar för denna forsknings ökade angelägenhet i ett samhälle, som präglas och omvandlas av en naturvetenskaplig teknologi”.⁵² Den sistnämnda kunskapsformen skildrades som den primära samhällsomdanande kraften medan humaniora typiskt gavs en kompensatorisk roll.⁵³ Den form av centralt planeringsorgan som forskningsberedningen utgjorde hälsades nu också som en progressiv kraft, medan det antogs att den från ”samhällsbevarande håll” skulle kunna uppfattas som ett hot mot den fria grundforskning humaniora särskilt förknippades med.⁵⁴ Det var förmodligen denna planeringsiver, förkroppsligad av beredningen, som föranledde den stegrande aktiviteten bland humanister att åstadkomma en organisatorisk uppryckning.

Klart är att humanisterna, trots beskyllningar om att vara bakåtsträvande och provinsiella elfenbenstornforskare, inte enbart svarade med protester och bångstyrighet mot planeringsimperativet. I promemorian formulerades en mängd förslag på forskningsuppgifter som vittnar om en positiv framåtanda. Företrädarna för historiska vetenskaper talade överlag om goda möjligheter för framtida expansion, men påpekade att de var i behov av större resurser. Särskilt historia och litteraturhistoria befanns missgynnade i Sverige jämfört med andra länder vad gällde universitets-

befattningar.⁵⁵ Detta klagomål på resursbrist skulle sedan eskalera ett knappt decennium senare, vilket jag återkommer till.

Här finns inte utrymme att uppmärksamma alla de forskningsuppgifter som föreslogs, men de kan struktureras kring de tre trender som med all tydlighet framgick både vid Stockholmssymposiet och i promemorian: internationalisering, tvärvetenskaplighet och så kallat ”lagarbete”.⁵⁶ Möjligheter till ökad internationalisering beskrevs som av särskilt stor betydelse för såväl språk- som historievetenskaper, i förstnämnda fall för att skapa nödvändiga kommunikationsmöjligheter i en värld där traditionella avstånd tycktes minska radikalt.⁵⁷ Erik Lönnroth (som rimligen skrev det osignerade delavsnittet ”Historia” i promemorian) ansåg också att Sverige framstod som ”politiskt okomprometterat” i utvecklingsländerna, vilket gav en unik möjlighet för svenska forskare att verka på den internationella arenan genom att inta en objektiv hållning.⁵⁸ Den svenska neutralitetspositionen, så som dåtida aktörer uppfattade den, under både andra världskriget och kalla kriget är över huvud taget viktig att ta hänsyn till om man vill förstå synen på den svenska forskningens potential under efterkrigstiden. Frågan är dock om humaniora var så okomprometterade som Lönnroth tänkte sig, med tanke på de täta kontakter som länge funnits mellan svenska humanister och den tyska akademiska världen. Som Anders Ekström och Sverker Sörlin framhållit kom den svenska socialdemokratin inte att uppfatta humanister som lämpliga bundsförvanter i jämförelse med natur- och samhällsvetare, då många humanisters rykte hade försämrats av deras tyskvänliga inställning.⁵⁹ Intrycket är med andra ord att humanisterna arbetade i motvind när de försökte avancera i efterkrigstidens forskningspolitiska landskap. Avslutningsvis ska jag beskriva hur detta tog sig betydligt mer krisartade uttryck under decenniet som följde på 1964 års inventeringsinitiativ.

Förnyelse och stagnation

1959 hade Humanistiska fonden ombildats till Statens humanistiska forskningsråd (HFR) och blivit organisatoriskt likställt med övriga statliga forskningsråd. I boken *Humaniora. Forskning och förnyelse* (1967) presenterades ett antal projekt som fått stöd av HFR i en offensiv satsning till följd av den enkätbaserade inventering som hade kommenterats vid symposiet i Stockholm. Rådets anslag hade nästan fördubblats sedan 1964, och enligt dess ordförande, Erik Lönnroth, vittnade detta om ”ett förtroende från statsmakternas sida, som inte alltid varit för handen”, vilket innebar ”en islossning för det humanistiska forskningsrådets verksamhet”.⁶⁰ Här måste vi bära i minne att Lönnroth själv lär ha varit synnerligen välvilligt inställd och tacksam för nämnda satsning, eftersom han var HFR:s ordförande

och även ordförande för det socialhistoriska forskningsprojektet ”Det svenska klassamhällets funktioner” som hade initierats 1965. Lönnroth förklarade att rådet valt att premiera ett mindre antal större projekt ”som ett prov på vad humanistisk forskning kan åstadkomma och för att ge impulser till en ny typ av forskning”, vilket skulle utgöra en ”praktisk demonstration av lagarbetets och samorganisationens möjligheter”.⁶¹ Det är frestande att se denna programförklaring som ett direkt svar på den normerande forskningsideologi jag beskrivit ovan. Lönnroth betonade, helt i linje med 1960-talets ideal, vikten av ”rationell planering och tidsenlig vetenskaplig målsättning”. Nu skulle kanske den välbehövliga omorganisationen implementeras även inom humaniora.

Optimismen blev emellertid tillfällig. 1973 presenterade HFR en ny rapport, *Humanistisk och teologisk forskning i Sverige. Nuläge och framtidsperspektiv*. Rapporten kan jämföras med liknande utredningar om humaniora i Norge och Danmark under tidigt 1970-tal, vilka också uppvisade den kartläggande ambition, med utgångspunkt i enkäter, som vi redan stiftat bekantskap med under föregående decennium.⁶² Att sådana inventeringsinitiativ företogs internationellt påminner om att forskningens intensifierade framtidsplanering ingalunda ska förstås som ett isolerat svenskt fenomen.

Den nya svenska utredningen väckte stor uppmärksamhet.⁶³ Särskilt berodde detta på dess användning av ett omfattande internationellt jämförelsematerial. Ordförande Lönnroth slog i förordet fast att rapportens syfte var ”att ge ett faktaunderlag åt myndigheternas planering av den humanistiska och teologiska forskningens framtid i Sverige”.⁶⁴ Detta underlag byggde till stor del på statistik för personella resurser i ett antal europeiska länder, men i sedvanlig ordning hade en enkät också distribuerats till svenska fakulteter för humaniora och teologi. I instruktionerna till enkäten talades explicit om dessa vetenskapers ”stagnation” och att deras forskningsverksamhet vid universiteten var hotad.⁶⁵ Enligt HFR:s sekreterare, Åke Lilliestam (som också redigerat volymen från 1967), hade humanioras legitimitet i Sverige aktualiserats genom två händelser våren 1971. För det första hade en dagstidningsdebatt förts om humanioras existensberättigande och huruvida de skulle betraktas som ”lyxämnen” vid universiteten.⁶⁶ För det andra hade HFR nåtts av underrettelser om att Forskningsberedningen diskuterat resursfördelningen mellan olika vetenskapsområden och att frågan då väckts huruvida humaniora fått en mindre gynnad ställning i förhållande till andra vetenskapsområden.⁶⁷ Mot denna bakgrund kände HFR ett behov av att utreda humanioras ställning i Sverige. Resultatet blev ”skrämmande”.

I rapporten sågs humanioras brist på resurser (arbetskraft och arbetstid för forskning) som oacceptabel. Om problemet inte åtgärdades befarades

”stagnation och efterblivenhet” samt ”underlägsenhet och utarmning gentemot andra, jämförliga länder för oöverskådlig framtid”.⁶⁸ Analysen av den resursmässiga marginaliseringen utgick från det internationella jämförelsematerialet. Antalet svenska forskare inom humaniora 1971/72 beräknades till 117 professorer, 149 doktorer och 160 forskare som ännu inte erhållit doktorsexamen. Det totala antalet humanistiska forskare i Sverige uppgavs därmed vara lägre än antalet forskare inom enbart fysik. Sedan 1950 hade antalet professorer inom humaniora ökat med 46 procent. Motsvarande utveckling vid andra fakulteter var avsevärt större: inom juridik 96 %, samhällsvetenskaper 159 %, medicin 340 % och naturvetenskaper 169 %.⁶⁹ Internationellt hade sex stater identifierats som jämförbara med Sverige vad gäller ”kulturell standard och ambitionsnivå”: Danmark, Norge, Finland, Nederländerna, Belgien och den västtyska delstaten Nordrhein-Westfalen. Antalet humanistiska professorer i dessa länder beräknades till 105, 185, 107, 233, 88 respektive 266. Nederländerna och Nordrhein-Westfalen ansågs med andra ord överlägsna, men Sverige uppfattades även illa därän jämfört med övriga nordiska länder om antalet professorer bedömdes i relation till befolkning och ekonomiska resurser. Det var utvecklingen i Sverige som utgjorde ett ”undantag”, och i rapporten spekulerades det i om den svenska forskningspolitiska restriktiviteten kunde bero på ”att Sverige som enda land i världen skulle ha upptäckt, att humanistisk och teologisk vetenskap inte längre skulle ha någon verklig betydelse för den kulturella och samhälleliga utvecklingen”.⁷⁰

Med den sortens formuleringar i åtanke är det inte häpnadsväckande att det fem år senare i Sverige skulle talas vitt och brett om ”humaniora på undantag”. Sven-Eric Liedman har menat att HFR-rapporten gav en bra, representativ bild av svenska humanisters självbild som underströk humanioras ”kristillstånd”: ”det var en skrämmande bild! Det var en bild av förvirring! Det var en bild som avslöjade att en mångfald svenska humanister aldrig riktigt tänkt över vad det de gjorde skulle kunna tjäna till och att de nu – nesligen ställda inför frågan – sökte hjälp i alla himmelens riktningar.”⁷¹ Som vi har sett hade rapporten dock föregåtts av liknande orienteringsförsök under 1960-talet. En humanistisk själv-rannsakan pågick redan, men hade så här långt saknat den teoretiska medvetenhet (utifrån riktningar som marxism, strukturalism, semiotik och hermeneutik) som Liedman och hans generationskamrater kom att efterfråga för den humanistiska forskningens legitimering.

Trots den negativa utvecklingen bedömde HFR inte att befintlig humanistisk forskning var av låg kvalitet. Självförtroendet vad gäller den inomvetenskapliga utvecklingen verkade starkare jämfört med ett decennium tidigare. Humanioras problem identifierades framför allt externt (i stats-

makternas prioritering av samhällets resurser) och rapporten handlade mindre om en intern självvranssakan. HFR ansåg nu att radikala åtgärder var av nöden för att stärka humanioras ställning i det svenska forskningslandskapet och hoppades att rådets rapport skulle bidra till förändring.⁷² Detta är en viktig aspekt att uppmärksamma: de inventerande skrifter jag uppmärksammat under 1960- och 1970-talen fyllde en performativ funktion; de syftade till att åstadkomma förändring och förbättra humanioras forskningspolitiska legitimitet. I detta verkar de emellertid inte ha varit särskilt lyckosamma ur ett längre perspektiv.

Ett svenskt undantagsnarrativ

Den återkommande resursbristen för humaniora var relativ. I absoluta tal expanderade forskningen stort under den aktuella perioden, men humanisterna reagerade mot att ökningen var mindre jämfört med andra vetenskapsområden och inte stod i paritet med den ökade undervisnings- och administrativa ”bördan”. Upplevelsen av att på det sättet åsidosättas i 1960-talets forskningspolitiska giv – i kombination med debatterna om humanistöverskottet och inkompatibiliteten med tidens starka planeringsrationalism – tycks ha banat väg för formeringen av ett originellt svenskt undantagsnarrativ. I förordet till *Humaniora på undantag?* hänvisades direkt till HFR:s rapport från 1973.⁷³ Denna koppling är fundamental för att vi ska förstå hur en explicit humanistisk krisberättelse formulerades i Sverige. Speciellt med denna berättelse var att svensk humaniora beskrevs som ett (negativt) internationellt undantag till följd av de utblickar humanistiska och andra forskningspolitiska aktörer fortlöpande gjort under 1960- och 1970-talen. Vill man tala om framväxten av en ”humanioras kris” (som är ett problematiskt uttryck eftersom det vanligen saknar fin-känslighet för specifika historiska och lokala omständigheter) är det med andra ord viktigt att inte stirra sig blind på interna förhållanden i Sverige. Dåtida aktörer var i högsta grad medvetna om det större internationella sammanhanget.

Det är också viktigt att inte reproducera dåtidens undantagsberättelse rakt av, men den svenska efterkrigstida humanioradebatten tycks onekligen ha burit på vissa särtecken som är intressanta ur ett internationellt perspektiv och som kan bidra med viktig kunskap till det växande forskningsläget kring humanioras historia. I internationella diskussioner är det till exempel vanligt att socialdemokratins relativa försvagning i Europa cirka 1980 på ett svepande sätt lyfts fram som en avgörande förändring för humanioras marginalisering.⁷⁴ Här visar jag att denna marginalisering måste betraktas som en mer djupgående och komplex process, då humanioras legitimering i det efterkrigstida svenska välfärdssamhället redan i

ett tidigare skede utmärktes av tydliga friktioner. Olika maktordningar i nationella kontexter spelade en avgörande roll för olika kunskapsområdets legitimitet. I Sverige, med dess starka planeringsrationella ideal på politisk nivå, syntes humaniora inte särskilt kompatibla med välfärds-samhällets behov och kraven på forskningspolitisk upprustning.⁷⁵ En central fråga, även för humanisterna själva, blev huruvida humanistisk forskning över huvud taget kunde organiseras och planeras mer storskaligt än tidigare. Internationalisering – här framför allt förstådd som samverkan på internationella arenor och som ett uppbrott från snäva nationella synvinklar – var då i sig ett av problemen som aktualiserade frågor om den humanistiska forskningens legitimitet. Dylika forskningspolitiska krav är med andra ord inte enbart en utmaning för humanister som hör de allra senaste decennierna till.

I den här artikeln har jag velat ge en bild av hur humaniora successivt började uppfattas som marginaliserat i Sverige, vilket förhoppningsvis kan bidra till mer konkretion i de svepande historiska beskrivningar som brukar förekomma när det talas om framväxten av ”humanioras kris”. Tilldragelserna jag uppmärksammat 1964 och 1973 är viktiga att lyfta fram som alternativ till märkesåren 1968 och 1978, vilka tidigare forskning och humanioradebatt varit alltför fixerade vid. Inte minst är det symptomatiskt att samhällsvetenskaperna bröts loss institutionellt just 1964, då diskussioner alltså pågick för fullt vid Stockholmssymposiet om att humanister, jämfört med samhällsvetare, inte var tillräckligt bra på att formulera angelägna forskningsuppgifter i makthavarnas ögon. Som de samtida aktörerna insåg hade det blivit en ödesfråga för humanisterna hur deras forskning skulle kunna omorganiseras för att möta den efterkrigstida forskningspolitikens krav.

Noter

1. Se Pierre-Yves Saunier: *Transnational history* (Basingstoke, 2013), 13. Jfr även Jesper Eckhardt Larsen: ”ikke afbrød alene...” *Argumenter for humaniora og universitet i Norge, Danmark, Tyskland og USA 1945–2005* (Köpenhamn, 2007), 59 och Simon Larsson, Marja Jalava & Pertti Haapala: ”Nordic historiography. From methodological nationalism to empirical transnationalism” i Pertti Haapala, Marja Jalava & Simon Larsson (red.): *Making nordic historiography. Connections, tensions and methodology, 1850–1970* (New York, 2017), 1–24.

För viktiga synpunkter på den här artikeln vill jag rikta ett varmt tack till Anders Ekström, Thomas Karlsruhn och Sven-Eric Liedman samt Per Wisselgren, Kirsti Niskanen och de anonyma granskarna.

2. Andreas Franzmann, Axel Jansen & Peter Münte: ”Legitimizing science. Introductory essay” i Axel Jansen, Andreas Franzmann & Peter Münte (red.): *Legitimizing science. National and global publics (1800–2010)* (Frankfurt am Main, 2015), 12. Se även Fredrik W. Thue & Håvard Brede Aven: *Humanistiske vitenskaper mellom internasjonal*

excellence og nasjonalt samfunnsoppdrag – Et dilemma i historisk og aktuell belysning, (Oslo, 2017), 8, Johan Östling: ”Internationaliseringens gränser” i *Respons*, 3 (2013), 14–15 och Johan Östling m.fl.: *Kunskapens nya rörelser. Framtidens humanistiska och samhällsvetenskapliga samverkan* (Stockholm, 2016), 32.

3. Dessa diskussioner kommer även att analyseras utifrån ett bredare perspektiv i mitt pågående avhandlingsprojekt om *Humanioras demokratiska legitimitet i svensk kunskapspolitisk debatt och planering 1935–1980*.

4. Se t.ex. Simen Andersen Øyen, Ingrid Birce Müftüoglu & Finn I. Birkeland: ”De unyttige – Fortolkningsvitenskapenes fremtid i det nye akademien” i Simen Andersen Øyen, Ingrid Birce Müftüoglu & Finn I. Birkeland (red.): *Humanioras fremtid. Kampen om forståelsen av menneske og samfunn* (Oslo, 2011), 9–13.

5. Jag utgår här framför allt från diskussionsmaterial där det har talats om ”humaniora”, ”humanistisk forskning” eller ”humanistisk fakultet”.

6. Jfr Johan Heilbron, Nicolas Guilhot & Laurent Jeanpierre: ”Toward a transnational history of the social sciences” i *Journal of the history of the behavioral sciences*, 44:2 (2008), 146, Helge Jordheim & Tore Rem (red.): *Hva skal vi med humaniora? Rapport om de humanistiske fagenes situasjon i Norge* (Oslo, 2014), 23, 41 och David R. Shumway: ”Nationalist knowledges. The humanities and nationality” i *Poetics Today*, 19:3 (1998), 357–373, men även Ludmilla Jordanova: ”Science and nationhood. Cultures of imagined communities” i Geoffrey Cubitt (red.): *Imagining nations* (Manchester, 1998), 195. Användningen av begreppet humaniora har sedan renässansen i hög utsträckning varit just nationell. Se Bo Lindberg: *Humanism och vetenskap. Den klassiska filologien i Sverige från 1800-talets början till andra världskriget* (Stockholm, 1987), 320.

7. C. P. Snow: *The two cultures* (Cambridge, 2014 [1959]); J. H. Plumb (red.): *Crisis in the humanities* (Hammondsworth, 1964).

8. Se fr.a. Svante Nordin: *Humaniora i Sverige. Framväxt – Guldålder – Kris* (Stockholm, 2008), 7.

9. Jfr Heilbron, Guilhot & Jeanpierre: ”Toward a transnational history”, 147.

10. Rens Bod m.fl.: ”A new field. *History of humanities*” i *History of Humanities*, 1:1 (2016), 1–8; Hampus Östh Gustafsson: ”Humanioras historia som ett globalt forskningsfält” i *Respons*, 4 (2017), 11–12.

11. Rens Bod: *A new history of the humanities. The search for principles and patterns from antiquity to the present* (Oxford, 2013), 358.

12. Jfr Saunier: *Transnational history*, 116.

13. Paul Bennenworth, Magnus Gulbrandsen & Ellen Hazelkorn: *The impact and future of arts and humanities research* (London, 2016).

14. Larsen: ”ikke afbrød alene...”, 76, 142, 304, 336–339. Spännande att ta fasta på utifrån Larsens studie är att humaniora överlag verkar ha haft lättare att legitimera sig i mer nationalistiska sammanhang. Martha C. Nussbaum lyfter även fram Irland och Sydkorea som exempel på länder med en stark nationell tradition där humaniora tidvis lyckats väl med sin legitimering. Gemensamt för dessa länder är att de varit ockuperade i modern tid, precis som Norge. Se Martha C. Nussbaum: *Not for profit. Why democracy needs the humanities* (Princeton, 2012), 151–152.

15. Guy Ortolano: *The two cultures controversy. Science, literature and cultural politics in postwar Britain* (Cambridge, 2009), 15, 21.

16. Emma Eldelin: ”De två kulturerna” flyttar hemifrån. C. P. Snows begrepp i svensk idédebatt 1959–2005 (Stockholm, 2006), 58–59, 90. För en allmän belysning av humanioras efterkrigstida situation i Storbritannien, se Peter Mandler: ”The humanities

in British universities since 1945”, *American Historical Review*, 120:4 (2015), 1304–1308.

17. Lennart G Svensson: *Från bildning till utbildning. Del III. Universitetens omvandling från 1870-talet till 1970-talet* (Göteborg, 1980), 28.

18. Se Johan Östling: *Humboldts universitet. Bildning och vetenskap i det moderna Tyskland* (Stockholm, 2016), 220.

19. Franzmann, Jansen & Münte: ”Legitimizing science”, 22.

20. Ulf Sandström: *Framåtskridandets nyckel. Om framväxten av efterkrigstidens svenska teknik- och näringspolitik* (SISTER, 2000), 7. Se även Jon Agar: *Science in the twentieth century and beyond* (Cambridge, 2012), 341–346 och Homer A. Neal, Tobin L. Smith & Jennifer B. McCormick: *Beyond Sputnik. U.S. science policy in the twenty-first century* (Ann Arbor, 2008).

21. Joakim Landahl: ”Kris och internationella jämförelser” i Joakim Landahl & Christian Lundahl (red.): *Bortom Pisa. Internationell och jämförande pedagogik* (Stockholm, 2017), 47, 59; Daniel Lövheim: *Naturvetarna, ingenjörerna och valfrihetens samhälle. Rekrytering till teknik och naturvetenskap under svensk efterkrigstid* (Lund, 2016), 26. Se även Larsen: ”ikke afbrød alene...”, 12, 88, 267.

22. [Osign.:] ”Bildningsideal i rymdåldern” i *Dagens Nyheter*, 2/1 (1962).

23. D. Vogelink: ”Report” i *Country reviews. Sweden* (OECD, 1962), 23–24. Jfr Lövheim: *Naturvetarna, ingenjörerna*, 27–31.

24. Se t.ex. SOU 1959:45, *Universitet och högskolor i 1960-talets samhälle. Riktlinjer och förslag till utbyggnad*, 197.

25. Se Hampus Östh Gustafsson: ”The discursive marginalisation of the humanities. Debates on the humanist problem in the early 1960s Swedish welfare state” i *History of Humanities*, 3:2 (2018), 351–376. I den artikeln ger jag en utförligare beskrivning av vilka kunskapsområden och kompetenser som efterfrågades från politiskt håll under svensk efterkrigstid, vilket jag inte har utrymme att fördjupa mig i här.

26. Jfr Jenny Andersson: ”The great future debate and the struggle for the world” i *American Historical Review*, 117:5 (2012), 1415, Fredrik Bragesjö, Aant Elzinga & Dick Kasperowski: ”Continuity or discontinuity? Scientific governance in the pre-history of the 1977 law of higher education and research in Sweden” i *Minerva*, 50:1 (2012), 83, Per Högselius, ”Lost in translation? Science, technology and the state since the 1970s” i Per Lundin, Niklas Stenlås & Johan Gribbe (red.): *Science for welfare and warfare. Technology and state initiative in Cold War Sweden* (Sagamore Beach, 2010), 257 och Peter Stevrin: *Den samhällsstyrda forskningen. En samhällsorganisatorisk studie av den sektoriella forskningspolitikens framväxt och tillämpning i Sverige* (Stockholm, 1978), 25.

27. Geoffrey Galt Harpham: *The humanities and the dream of America* (Chicago, 2011), 165.

28. Staffan [Wennerholm]: ”Vetenskapen (och publiken) i framtidens samhälle. Om en forskningspolitisk konferens i Wenner-Gren Center 1963” i *Lychnos* (2002), 196–199.

29. Rune Premfors: *Svensk forskningspolitik* (Lund, 1986), 14–15; Stevrin: *Den samhällsstyrda forskningen*, 28.

30. Erik Lönnroth: ”De humanistiska vetenskaperna” i *Vetenskapen i framtidens samhälle* (Stockholm, 1963), 65–72.

31. Håkan Hagwall: ”Förord” i *Humanistisk forskning – planlös eller planerad?* (Stockholm, 1964), 5. Deltagarna vid symposiet var fil kand Carl Tham, fil stud Kristina Meuller, docent Gunnar Helén, docent Nils Elvander, fil kand Jonny Andersson,

professor Greta Arwidsson, fil kand Björn Beckman, professor Ingmar Bengtsson, docent Karl E Birnbaum, fil lic Stefan Björklund, professor Olof Brattö, redaktör Jan Cannert, professor Sten Carlsson, fil kand Anders Clason, professor Alvar Ellegård, redaktör Jan Magnus Fahlström, fil kand Sverker Gustavsson, professor Sven B. F. Jansson, fil lic Tore Janson, docent Inge Jonsson, professor Gustaf Korlén, professor Örjan Lindberger, fil lic Lars Lönnroth, docent Hans Meijer, professor Carl-Axel Moberg, professor Dag Norberg, professor Bror Rexed, fil lic Ulf Sjødell, docent Jörgen Weibull, professor Gunnar Westin och byrådirektör Ulla Åhgren-Lange. Notera att endast tre deltagare var kvinnor!

32. [Wennerholm]: "Vetenskapen (och publiken)", 215, 219.

33. [Osighn.:] "Humanisterna slår larm. Professorer till kungs" i *Gaudeamus*, 39:11 (1962), 1; [Osighn.:] "Humanistprofessorer talar ut" i *Gaudeamus*, 39:11 (1962), 6. Det nya medeltilldelningssystemet, "automatiken", som innebar att läroämnena inom de filosofiska fakulteterna tilldelades medel för lärartillsättning utifrån uppskattningar av studentantalet för varje läsår, ansågs särskilt ha ökat professorernas arbetsbörda.

34. Se Carl Tham: "Inledning" i *Humanistisk forskning – planlös eller planerad?*, 6–7.

35. Gunnar Helén: "Forskning och samhällsnytta" i *Humanistisk forskning – planlös eller planerad?*, 12–17.

36. Nils Elvander: "Forskningsarbetets organisation" i *Humanistisk forskning – planlös eller planerad?*, 60–61.

37. Detta påpekades även i Ingmar Bengtsson m.fl.: "De estetiska vetenskaperna" i *Humanistisk forskning* (Stockholm, 1964), 3.

38. Gustav Holmberg: "Framtiden. Historikerna blickar framåt" i Gunnar Broberg & David Dunér (red.): *Beredd till bådadera. Lunds universitet och omvärlden* (Lund, 2017), 280–289, 301. Se även Kim Salomon: "Historievetenskapens flirt med statsvetenskapen" i *Statsvetenskaplig tidskrift*, 112:5 (2010), 305–308.

39. Helén: *Humanistisk forskning – planlös eller planerad?*, 44.

40. Helén: *Humanistisk forskning – planlös eller planerad?*, 23.

41. Se t.ex. referat i Helén: *Humanistisk forskning – planlös eller planerad?*, 45.

42. Se referat i Helén: *Humanistisk forskning – planlös eller planerad?*, 31–34.

43. Se referat i Helén: *Humanistisk forskning – planlös eller planerad?*, 41.

44. Helén: *Humanistisk forskning – planlös eller planerad?*, 27.

45. Se Gustaf Korlén och Gunnar Westin enligt referat i Helén: *Humanistisk forskning – planlös eller planerad?*, 43 och Elvander: *Humanistisk forskning – planlös eller planerad?*, 80–81.

46. Se referat i [Osighn.:] "Hur skall pengarna fördelas" i *Humanistisk forskning – planlös eller planerad?*, 70.

47. För historiska vetenskaper ansvarade docent Lars Furuland, professor Sten Lindroth, professor Erik Lönnroth och professor Carl-Axel Moberg, för språkvetenskaper professor Alvar Ellegård, professor Sven B. F. Jansson, docent Sten Malmström, professor Dag Norberg och fil dr Bengt Sigurd och för estetiska vetenskaper professor Ingmar Bengtson, professor Gunnar Brandell, docent Inge Jonsson, professor Göran Lindahl och docent Sven Sandström.

48. Helén: *Humanistisk forskning – planlös eller planerad?*, 10–11, 14, 26.

49. Jfr Lövheim: *Naturvetarna, ingenjörerna*, 32.

50. Benkt Konnander: *Rapport från Edenmans departement. Universitetspolitiken i ecklesiastikdepartementet 1957–67* [Järfälla: Benkt Konnander, 2002], 86–89. Se även Bror Rexed: "Forskningsorganisation och forskningsstrategi" i *nordisk forum* 1:1 (1966), 24–25.

51. Stevrin: *Den samhällsstyrda forskningen*, 112; Anna Tunlid: "Den nya biologin. Forskning och politik i tidigt 1960-tal" i Sven Widmalm (red.): *Vetenskapens sociala strukturer. Sju historiska fallstudier om konflikt, samverkan och makt* (Lund, 2008), 105–107.

52. Bror Rexed: "Förord" i *Humanistisk forskning*. Se även Bror Rexed: "Offentlig forskningspolitik" i *Tiden*, 54:3 (1962), 134–142, där han motiverade forskningsberedningens inrättande.

53. Denna tanke om att humaniora skulle komplettera den materiellt betonade samhällsutvecklingen kan jämföras med liknande diskussioner som senare fördes i Tyskland under 1980-talet, då Odo Marquard menade att humaniora skulle kompensera för sociala missförhållanden som orsakats av moderniseringen. Se Julian Hamann: "'Bildung' in German human sciences. The discursive transformation of a concept" i *History of the Human Sciences*, 24:5 (2011), 59.

54. Se Lennart Ebersson: "Demokratiserade universitet – effektiviserade forskningsuniversitet" i *Tiden*, 55:1 (1963), 8.

55. "De historiska vetenskaperna" i *Humanistisk forskning*, 4.

56. Greta Arwidsson menade vid symposiet att äldre humanistiska forskare varit motvilliga till lagarbete. Se referat i Helén: *Humanistisk forskning – planlös eller planerad?*, 45.

57. Se t.ex. "De historiska vetenskaperna", 5 och Alvar Ellegård m.fl.: "Språkvvetenskaperna" i *Humanistisk forskning*, 1.

58. Se [Osigh.:] "Historia" i *Humanistisk forskning*, 12.

59. Anders Ekström & Sverker Sörlin: *Alltings mått. Humanistisk kunskap i framtidens samhälle* (Stockholm, 2012), 104.

60. Erik Lönnroth: "Det humanistiska forskningsrådet" i Åke Lilliestam (red.): *Humaniora. Forskning och förnyelse* (Stockholm, 1967), 8–9, 13. Han riktade även beröm till ett samarbete med Riksbankens jubileumsfond, bildad 1962, som också möjliggjort nya humanistiska forskningsprojekt. Lönnroth var HFR:s ordförande 1960–1977 och därefter ordförande för det Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet 1977–1980. Se <http://www.svenskaakademien.se/svenska-akademien/ledamotsregister/lonnroth-erik> (hämtad 19/1 2018).

61. Lönnroth: "Det humanistiska forskningsrådet", 11–12.

62. Se Larsen: "*ikke af brod alene...*", 150–151.

63. Se Birgitta Odén: "Humaniora som tillämpning" i *Framtider*, 17:4 (1998), 8 och Lennart Ståhle: "Några uppgifter om humaniora" i *Röster om humaniora* (Stockholm, 1997), 53.

64. Erik Lönnroth: "Förord" i *Humanistisk och teologisk forskning i Sverige. Nuläge och framtidsperspektiv* (Statens Humanistiska Forskningsråd, 1973), 3.

65. De 230 enkätsvaren analyserades av sju arbetsgrupper som presenterade individuella förslag, vilka sedan diskuterades i mer övergripande kapitel. Strukturen gör rapporten jämförbar med Forskningsberedningens PM.

66. Lilliestam syftade troligtvis på en artikel i *Aftonbladet* som diskuterade nedskärningar i antikens kultur och samhällsliv, men också att andra humanistiska "lyxämnen" som nordisk och jämförande fornkonst, latin och grekiska var hotade. Se Allan Fagerström: "Visst kan man pruta på kulturen" i *Aftonbladet*, 21/4 (1971).

67. Åke Lilliestam: "Utredningsuppdraget" i *Humanistisk forskning och teologisk forskning*, 7.

68. *Humanistisk och teologisk forskning*, 129, 135.

69. *Humanistisk och teologisk forskning*, 12–13. Inom teologi var siffran dock ännu lägre: 25 %.

70. *Humanistisk och teologisk forskning*, 15–18. ”Tendensen att teknik, medicin, naturvetenskaper och samhällsvetenskaper utvecklats mera än humaniora under efterkrigstiden” ansågs vara ”universell”, medan ”den totala skillnad i fråga om resurstilldelning, som kommit till uttryck i svensk universitetspolitik, sakna[de] motsvarighet i andra länder.”

71. Sven-Eric Liedman: *Surdeg. En personlig bok om idéer och ideologier* (Stockholm, 1980), 44, 50.

72. *Humanistisk och teologisk forskning i Sverige*, 1973, 135–137.

73. Kurt Aspelin, Sven-Eric Liedman, & Jan Ling: ”Förord” i Tomas Forser (red.): *Humaniora på undantag? Humanistiska forskningstraditioner i Sverige* (Stockholm, 1978), 7.

74. Se t.ex. Stefan Collini: *Speaking of universities* (London, 2017), 229–230.

75. Aant Elzinga har även noterat en misstänksamhet mot humaniora från socialdemokratiskt håll. Se Aant Elzinga: ”Universities, research and the transformation of the state in Sweden” i Sheldon Rothblatt & Björn Wittrock (red.): *The European and American university since 1800. Historical and sociological essays* (Cambridge, 1993), 221.